

Yayın Etiği

Ülkemiz hekimlerinin yetenekleri, hem ürettiği hizmetin kalitesi hem de literatüre yaptığı katkı ile açıkça ortadadır. Ancak yayın etiği konusunda yaşanan sorunlar, araştırmacılarımızın başarılarını gölgelemede ve Türkiye’deki bilimsel çalışmaların yumuşak karnını oluşturmaktadır. Örneğin, yurt dışı adresli bir dergi editörlüğü kendilerine gönderilen makaleleri incelediğinde, en fazla etik sorun saptanan yazıların Çin’den (% 21), sonra da Türkiye’den (% 19) geldiğini saptamıştır ⁽¹⁾. Kanımca yaşanan zorluklar, art niyetten çok, bilgi eksikliği ve bazen de çevresel koşulların aşırı zorlamasından kaynaklanmaktadır. Çocuk cerrahisi ailesi olarak bizlerin bu konuda oldukça titiz davrandığımızı düşünsek de, etik ilkelerle ilgili duyarlılığımızın sürdürülmesi gerekir. Bu makalenin amacı, bilimsel yayın etiği ile ilgili farkındalığın artmasına katkı sağlamak ve bazı temel kavramları okuyucularımızla paylaşmaktır. En sık yaşanan sorunlar 6 başlık altında incelenmiştir.

A) YAZARLIK HAKLARI: Günümüzde araştırmacıların en sık düştüğü hata yazarlık hakkı konusuyula ilgilidir. Vancouver ölçütlerine göre bir makalede yazar olabilmek için 3 temel unsuru eksiksiz olarak taşımak gerekir:

1. Projenin tasarlanmasında, geliştirilmesinde ve uygulamaya konulmasında yer almak ve yazıya entelektüel katkı sağlamak,
2. Makalenin yazım aşamasında etkin çaba göstermek,
3. Yazının son halini okuyup onaylamak ⁽⁶⁾.

Araştırmanın planlanma ve yazılmasında rol üstlenmediği halde, bazı kimselerin yazar listesine alınmasına “hediye yazarlık” denilmekte ve bu durum önemli bir etik sorun olarak kabul edilmektedir. Anabilim dalı başkanı ya da başhekim olmak, çalışmanın verilerini toplamak, anketleri veya ameliyatları yapmak, hastalara bakmak, akrabalık ve arkadaşlık gibi nitelikler yazar olmak için yeterli değildir. Gerekliyse çalışmaya destek verenlere makalenin sonunda teşekkür edilebilir. Etik konuların son derece dikkatli bir şekilde izlendiği ve giderek daha da önem kazanacağı göz önüne alınırsa, bilimsel yanılma nedeniyle geri çekilen bir makalede isminin bulunmasını kimse iste-

mez. Hediye yazarlık verilen kişiler önce kendilerine bir avantaj sağladıklarını düşünseler bile, belki de hiç okumadıkları ya da etkin katkı sağlamadıkları yazılarda başka etik kusurlar da işlenmiş olabilir ve aylar, yıllar içinde bir anda kendilerini sorunlu bir makalenin yazarı olarak bulabilirler. Öte yandan, yazarlıkla ilgili yukarıda belirtilen 3 kriterleri taşıyan kişilerin yazar olamaması da sorunlu bir durumdur. Böyle bir olayla karşılaşıldığında kayıtsız kalınmamalı, en azından bunun çok önemli bir etik kusur olduğu bilinmeli, sessizce kabullenmek yerine akılcı çözümler üretilmelidir. Aslında genç araştırmacılar için en güvenli yol, çalışmanın başından itibaren görev dağılımını açıkça belirlemek ve etkin kayıt tutmak suretiyle ileride karşılaşılabilecekleri olası sorunlar için önlem almaktır.

B) AŞIRMACILIK: Sözlük anlamı olarak “başka bir kişinin fikrini, buluşunu, sözcüklerini, cümlelerini ve hatta paragraflarını kendine aitmiş gibi göstermek” şeklinde tanımlanabilir ⁽⁴⁾. “Plagiarsm” ve intihal de bu anlamda kullanılmaktadır. Birçok editöre göre 6-8 sözcükten daha fazlasını ardışık olarak bir kaynaktan alıp kullanmak aşırı macılık olarak nitelendirilir. Böyle bir alıntıyı yapan yazarlar ilgili makaleye atfı yapmış olsalar bile aşırı macılığın önüne geçilmiş kabul edilmez ^(5,7). Hatta yazarların kendilerine ait eski makalelerinden yaptıkları alıntılarda da sorunlar yaşanabilir. “Kendinden yapılan aşırı macılık” (self plagiarism) olarak tanımlanan bu durum önceki makalenin basıldığı derginin telif haklarını ihlal anlamına gelebilir ⁽⁷⁾. Günümüzde aşırı macılığın saptanmasına yönelik olarak hazırlanan ticari yazılımlar kütüphane, dergi ve üniversite yönetimleri tarafından etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Örneğin, Deja vu projesi kapsamında yapılan bir çalışmada Medline tarafından dizinlenen ve Türkiye adresli yaklaşık 1500 makale, aşırı macılık yönünden takip altındadır ⁽³⁾. TÜBİTAK özellikle Türkçe metinler için, bunlar tez ya da makale olabilir, TURNITIN adlı inihal tarama programını resmi olarak kullanmakta ve kullanılmasını önermektedir. iThenticate, Viper, PlagScan, Grammarly gibi ücretli ya da ücretsiz birçok tarama programına kolayca ulaşmak olasıdır. Aşırı macılığı saptamak için üretilmiş olan bu yazımlarla yapılan taramaların sonucunda bazı editörlere göre toplamda % 20, ba-

zılarına göre de % 10'luk benzerlik oranı (similarity index) aşırıcılık sınırı olarak kabul edilmektedir. Bazen yazarlar alıntılarının niteliği belli olmasın diye kopyala-yapıştır yaptıkları makaleleri kaynakçaya almazlar. Oysa günümüz koşullarında bu tür bir davranışın gözden kaçması neredeyse olanaksızdır. Yazarlar bu şekilde davranarak kendilerini daha büyük bir sorunun içinde bulabilirler.

Kısacası bir makale yayınlanırsa bile dinamik süreç devam etmekte, okuyucular yazıları çok iyi izlemekte, kendi konularında çıkan makaleleri okumakta ve aşırıcılık gibi önemli bir etik kusuru editörlere bildirilmektedir. Hatta bu nedenle makaleler yayından kaldırılabilir. Örneğin, Nature gibi önemli bir bilimsel dergilerde ülkemiz bilim insanlarını ağır şekilde eleştiren yorum ve makaleler yayımlanmıştır⁽²⁾. Kanımca aşırıcılığın en sık yaşanan şekli, araştırmacıların kolaycılığa kaçarak, okudukları makalelerde beğendikleri cümleleri alıp olduğu gibi kendi makalelerine yazmalarıdır. Bunun yerine yazarlar, Türkçe ya da yabancı bir dilde kaleme aldıkları makalelerinde, tamamen kendilerine ait cümleler kullanırlar.

C) DUPLİKASYON: “Bir makaleyi aynı anda iki farklı dergiye göndererek yayımlamak” olarak tanımlanabilir. Böylesine hataların yapılması pek olası gibi görünmese de günümüzde hâlâ rastlanabilen etik kusurlardan biridir. En sık nedeni de yazarların zaman kazanmak adına makalelerini birden çok dergiye aynı anda göndermesidir⁽⁸⁾. Öyle ki, editöre hitaben yazılan mektuplarda bile dergi isimleri karıştırılmaktadır. Bazı makalelerin hangi dergiye gönderildiği unutulmakta veya yazarlarla editörler arasında iletişim kopuklukları yaşanmaktadır. Böylece aynı makale 2 veya daha fazla dergide basılabilmekte ve yazarlar bu süreci önleyememektedirler⁽⁹⁾. Duplikasyondan kaçınmanın en etkin yolu bir yazıyı aynı anda birden çok dergiye göndermemektir. Makale gönderilmeden önce; dergilerin ortalama ne kadar sürede kabul mektubu gönderdiği, sürecin izlenebilirliği, yazarlar ile editörün iletişiminin nasıl olduğu ve makalenin değerlendirme sürecinin güvenilir olup olmadığı iyice araştırılmalıdır. Çünkü bir grup araştırmacı gönderdiği makaleyle ilgili uzun süre haber alamadığı zaman başka dergilere yönelmekte, hatta kendince buna hakkı olduğunu düşünmektedir. Oysa bir dergiden kesin olarak ret yanıtı alınmadan, yazı başka biri-

ne asla gönderilemez. Eğer aynı makale kesinlikle iki farklı dergide yayımlanmak isteniyorsa bu durumda her iki dergi editörüyle temas kurup, karşılıklı olarak onay alınmalıdır.

D) DİLİMLEME: Bir çalışmada elde edilen verileri tek bir makale ile yazmak gerekirken birden çok makale elde etmek şeklinde tanımlanabilir. Bölerek yayınlama ya da salamlama olarak da bilinir. Bu davranışın temelinde yazarların birden fazla yayın sahibi olmayı hedeflemesi yatmaktadır. Böyle makaleler farklı dergilerde yayınlanarak editörlerin dikkatinden kaçırılsa bile okuyucular, hele ki ilgili alanda çalışan araştırmacılar, bu tür kusurlu davranışları asla atlamayacaktır. Bilimsel yayıncılıkta dilimleme nedeniyle geri çekilmiş ve geçersiz ilan edilmiş birçok makaleye rastlamak olasıdır. Yukarıda söz edilen intihal tarama programları dilimlenmiş makalelerin saptanmasında da oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu tür sorunlardan korunmak için yazarlar, kendi aralarında, araştırma sonuçlarının nasıl yayınlanacağını bütün boyutlarıyla tartışmalı ve gerekirse deneyimli meslektaşlarından fikir almalıdırlar.

E) FABRİKASYON: Araştırmaya dayanmayan veriler üretmek ve bunları yayınlamak anlamında kullanılan ağır bir etik kusurdur. Masa başı yayın olarak da adlandırılır. Bir çalışmada elde edilen verilerin çarpıtılması, değiştirilmesi ya da aslında hiç olmayan verilerin varmış gibi sunulması ve yorumlanması gibi eylemleri içerir. Bu tür uydurulmuş verilerle yazılan makalelerin uluslararası saygın birçok dergide yayımlandığı bile görülmüştür. Sonradan bu makalelerin hepsi geri çekilmiş ve kusurlu kişiler oldukça ağır cezalara çarptırılmışlardır. Ruacan'a⁽⁶⁾ göre bu davranış biçimi en ciddi bilimsel yanıltma türü olup, bilimin yüzyıllara dayanan öğretisi, gelenekleri ve gerçeği arayış ilkesini temelden zedelemektedir. Açıkçası ahlaki bir sorun, hatta bazılarında göre kişilik sorunudur. Bu tür suçlamalardan korunmanın en etkin yolu ise araştırmaya ait kayıtları, tutanakları verileri, dokümanları, fotoğrafları ve istatistiksel hesaplamaları arşivlemektir.

F) DESTEĞİN SAKLANMASI: Makalenin hazırlanmasında destek veren kişi, kurum ve kuruluşları saklamak, bildirmemek de önemli bir etik kusur olarak kabul edilmektedir. Özellikle ilaç araştırmaları, tıbbi malzeme kullanımıyla ilgili araştırmalar ve la-

boratuar araç ve gereçleri ile ilgili çalışmalarda destek alınan yerleri okuyucuların bilmesi ve sonuçları bu çerçevede değerlendirmesi gerekir. Günümüzde en basit deneysel çalışmalar için bile bir bütçenin oluşturulması gerekmektedir. Desteğin nereden, hangi şekilde alındığı ve nasıl kullanıldığı editörlere açıkça belirtilmelidir. Eğer araştırma için herhangi bir destek alınmadıysa bu durum da bildirilmez.

Etik yönden sorunsuz bir makale hazırlamak istiyorsak; hak etmediğimiz bir makalede isminizin bulunmasına izin vermediğiniz gibi, hak etmeyen kişilerin makalelerimizde yazar olarak görünmesine de göz yummamalıyız. Kendi makalemizi kendimiz yazmalıyız, fikirler, hipotezler yorumlar, sözcükler, cümleler, paragraflar bize ait olmalı. Ana dilimizde yazmıyorsak ve gereksinim varsa etkin profesyonel yardım almalıyız. Bir makaleyi aynı anda iki dergiye birden göndermemeliyiz. Araştırmalarımızın verilerini olduğu gibi, değiştirmeden ve bölüp parçalamadan sunmalıyız. Eğer destek alıyorsak bunu kesinlikle belirtmeliyiz. Sözü edilen bütün süreçleri daha çalışmanın başında planlamalı, kayıt altına almalı ve belgelerimizi saklamalıyız. Yayın etiğine saygılı olmak, kendimiz korumak, örnek olmak, kaliteli ve şeffaf bilim üretmek için;

- Bilgilenmek
- Vicdanımızın sesini dinlemek
- Ahlaki değerlerden ödün vermemek
- Aceleci ve aşırı hırslı davranmamak
- Etraftan yapılan uyarılara kulak vermek
- Gördüğümüz yanlışları yinelemek
- İlan edilmiş etik kurallara harfiyen uymak
- Alıntı ile aşırma (kopyala-yapıştır) arasındaki far-

kı çocukluk yaşından itibaren yeni nesillere öğretmek en önemli unsurlardır.

Açıkça ortadadır ki, önümüzdeki yıllarda ülkemiz bilim insanlarının yaptığı çalışmaların etki gücü giderek daha da artacaktır. Bu gücün kaynağı dürüstlük, tarafsızlık ve şeffaflık olmalıdır.

Doç. Dr. Mustafa İNAN

Türkiye Çocuk Cerrahisi Dergisi

Yardımcı Editörü

Kaynaklar

1. Bazdaric K, Zulle LB, Brumi G, Petrovecki M. Prevalence of plagiarism in recent submissions to the Croatian Medical Journal. *Sci Eng Ethics* 2012; 18: 223-239 <http://dx.doi.org/10.1007/s11948-011-9347-2>
2. Brumfiel G. Turkish physicists face accusations of plagiarism. *Nature* 2007; 449 (7159): 8 <http://dx.doi.org/10.1038/449008b>
3. <http://dejavu.vbi.vt.edu/dejavu/> (Erişim tarihi: 18.11.2013)
4. Kansu E. Bilimsel yayınlarda etik ilkeler. <http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum6/kansu.pdf> (Erişim tarihi: 21.11.2013)
5. Öztürk L. Plagiarism Bros. CTRL-C and CTRL-V are under surveillance. *Balkan Med J* 2011; 28: 351 <http://dx.doi.org/10.5152/balkanmedj.2011.032>
6. Ruacan Ş. Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. <http://www.ulakbim.gov.tr/dokumanlar/sempozyum1/sruacan2.pdf> (Erişim tarihi: 10.11.2013)
7. Shafer SL. You will be caught. *Anesth Analg* 2011; 112: 491-3 <http://dx.doi.org/10.1213/ANE.0b013e3182095c73>
8. Uzun C. Multiple submission, duplicate submission, and duplicate publication. *Balkan Med J* 2013; 30: 1-2
9. Uzun C, İnan M. Duplikasyonun önlenmesinde danışmanın rolü. http://uvt.ulakbim.gov.tr/tip/sempozyum10/uzun_inan.pdf (Erişim tarihi: 09.12.2013)